

МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

УДК 339.9:332.1

ЧИННИКИ ГЛОБАЛЬНИХ ЗМІН У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ ТА ВІЙСЬКОВА АГРЕСІЯ РОСІЇ: ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ¹

Ольга Жабинець

ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН
України», Львів, Україна

Резюме. Здійснено порівняльний аналіз тенденцій та структури світової торгівлі й торгівлі України на міжнародному ринку, а також впливу пандемії COVID-19 на обсяги торговельної діяльності в Україні та світі. Встановлено, що для світової торгівлі є характерними більш виражений характер зростаючої та спадної динаміки у порівнянні з міжнародною торгівлею України, якій властива відносна стабільність в обсягах експортно-імпорتنних операцій. Аргументовано, що основними глобалізаційними чинниками, які сьогодні і протягом останніх років визначають тенденції у міжнародній торгівлі України, є пандемія covid-19, зона вільної торгівлі з ЄС та війна Росії проти України. Проаналізовано особливості співпраці України з ЄС у міжнародній торгівлі товарами і послугами. Встановлено, що у пандемічному 2020 році в географічній структурі експорту товарів з України спостерігалось посилення азійського та американського напрямів, у географічній структурі експорту послуг – європейського та американського напрямів. Проаналізовано зовнішню торгівлю товарами та послугами регіонів України з ЄС. Встановлено, що серед регіонів України найбільш інтегрованою до ЄС за Індексом євроінтеграційного економічного поступу, часткою експорту послуг до ЄС та величиною зростання частки експорту у сфері товарної торгівлі, незважаючи на пандемію covid-19, є Львівська область. Проаналізовано можливі наслідки повномасштабної війни Росії проти України для експортної діяльності держави та її регіонів. Зазначено, що лише за місяць війни Україна втратила половину своєї експортної потужності внаслідок руйнування складів, виробництв, замороження виробництв, а також блокування основних експортних шляхів – портів Миколаєва, Одеси та Маріуполя. Встановлено, що факторами зменшення експорту з України сільськогосподарської продукції в майбутньому можуть стати: скорочення в умовах війни загальної площі посівів, посівних площ експортноорієнтованих культур (зокрема, соняшнику та кукурудзи) на користь культур продовольчих (гороху, ячменю, вівса) для внутрішнього споживання та знищення агресором вітчизняних зерносховищ і елеваторів. Аргументовано, що військова агресія Росії проти України як фактор зниження експортної діяльності не тільки призведе до суттєвих втрат бюджету внаслідок зменшення надходжень експортної виручки, але й поставить під загрозу глобальну продовольчу безпеку. З огляду на це, пошук нових альтернативних логістичних шляхів експорту товарів на світовий ринок стає одним з пріоритетних завдань у реалізації експортної стратегії України на найближчу перспективу.

Ключові слова: пандемія covid-19, зона вільної торгівлі з ЄС, війна Росії проти України, цифровізація міжнародної торгівлі, глобальна продовольча безпека, експортна стратегія.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.02.082

Отримано 30.07.2022

¹Виконано в межах НДР «Глобалізаційні чинники та ризики ендегенного розвитку регіонів України» (№ ДР 0121U111754).

UDC 339.9:332.1

THE GLOBAL CHANGES FACTORS IN INTERNATIONAL TRADE AND RUSSIA'S MILITARY AGGRESSION: IMPACT ON THE DEVELOPMENT OF EXPORT ACTIVITIES IN UKRAINE REGIONS

Olha Zhabynets

State Institution «Institute of Regional Research named after M. I. Dolishniy of the NAS of Ukraine», Lviv, Ukraine

Summary. Comparative analysis of trends and structure of world trade and trade of Ukraine in the international market, as well as the impact of the covid-19 pandemic on the volume of trade in Ukraine and the world is carried out. It is established that world trade is characterized by more pronounced nature of the growing and declining dynamics in comparison with Ukraine's international trade, which is characterized by relative stability in the volume of export-import operations. It is argued that the main globalizing factors determining the trends in Ukraine's international trade today and in recent years are covid-19 pandemic, free trade zone with the EU and Russia's war against Ukraine. Peculiarities of Ukraine's cooperation with the EU in international trade in goods and services are analyzed. It is established that in the pandemic 2020 there was strengthening of Asian and American trends in the geographical structure of exports from Ukraine and European and American trends in the geographical structure of export services. The foreign trade in goods and services of the regions of Ukraine with the EU is analyzed. It has been established that Lviv oblast is the most integrated into the EU according to the European Integration Economic Progress Index, the share of exports of services to the EU and the share of exports in commodity trade among all regions of Ukraine, despite the covid-19 pandemic. The possible consequences of Russia's full-scale war against Ukraine for the export activities of the state and its regions are analyzed. It is noted that Ukraine lost half of its export capacity in just one month of the war. This is due to the destruction of warehouses, production, freezing of production, as well as blocking the main export routes – the ports of Nikolaev, Odessa and Mariupol. It is established that in the future the following factors can reduce the export of agricultural products from Ukraine: reduction of the total area of crops, sown areas of export-oriented crops (including sunflower and corn) in favor of food crops (peas, barley, oats) for domestic consumption in wartime and the destruction of domestic granaries and elevators by the aggressor. It has been argued that Russia's military aggression against Ukraine as a factor in reducing export activity will not only lead to significant budget losses due to reduced export revenues, but will also threaten global food security. In view of this, the search for new alternative logistical ways to export goods to the world market is becoming one of the priorities in the implementation of Ukraine's export strategy in the near future.

Key words: COVID-19 pandemic, free trade zone with EU, Russia's war against Ukraine, digitalization of international trade, global food security, export strategy.

https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.02.082

Received 30.07.2022

Постановка проблеми. Стрімке розгортання пандемії коронавірусу у 2020–2021 рр. призвели до масштабної ескалації загроз сталому розвитку глобальної економічної системи. Зниження щорічного приросту ВВП (-4,95%) та ВВП на душу населення (-4,36%) були найбільшими за останні 60 років (з 1960 до 2020 р.) [1, с. 41], а глобальна рецесія світової економіки – наймасштабнішою за наслідками та невизначеністю. Найбільш негативно covid-19 вплинув на такі індикатори зовнішньоекономічної діяльності, як міжнародна торгівля та інвестиції. Адже внаслідок руйнації зовнішньоторговельних потоків між країнами відбулося падіння обсягів експортно-імпортних операцій (загальні обсяги світової торгівлі товарами та послугами у 2020 р. зменшились на 8,3% порівняно з 2019 р. та на 12% порівняно з 2018 р. [2], зменшення припливу іноземного капіталу, міграційних можливостей населення тощо. Якщо наслідки covid-19 уже отримали певну економічну оцінку, у т. ч. щодо впливу на ведення зовнішньоторговельної діяльності, повномасштабна війна Росії проти України, яка супроводжується значними руйнуваннями та втратами людських життів, призведе до

набагато серйозніших наслідків як в Україні, так й у світовому масштабі, а період відновлення буде непорівнюваний із післяпандемічним. За попередніми підрахунками лише за місяць війни загальні збитки України з урахуванням втрат у наступні роки уже перевищують один трлн дол США, а експорт продукції скоротився вдвічі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем глобалізаційних перетворень в Україні та світі присвячено наукові праці багатьох вітчизняних вчених, таких, як Довгаль О., Дугінець Г., Калюжна Н., Ковтун Т., Поліщук А., Пурій Г., Шайкан А. та ін. Реалії двох останніх років та непрогнозованість ситуації, яка склалася сьогодні в Україні, вимагають подальших наукових досліджень у даному напрямі, що зумовлює актуальність цієї публікації.

Метою дослідження є оцінювання впливу чинників глобальних змін у міжнародній торгівлі та війни з Росією на розвиток експортної діяльності регіонів України.

Постановка завдання. Для досягнення поставленої мети визначено такі наукові завдання: проаналізувати тенденції та структуру світової торгівлі й торгівлі України на міжнародному ринку; оцінити вплив пандемії covid-19 на розвиток торговельної діяльності в Україні та світі; розкрити особливості співпраці України з ЄС у міжнародній торгівлі товарами і послугами; проаналізувати особливості зовнішньої торгівлі товарами та послугами регіонів України з ЄС; окреслити можливі наслідки повномасштабної війни Росії проти України для експортної діяльності держави та її регіонів. Для вирішення поставлених завдань використано такі методи: аналіз, узагальнення, індукція, аналогія, системний підхід.

Виклад основного матеріалу. Порівняльний аналіз тенденцій та структури світової торгівлі й торгівлі України на міжнародному ринку протягом 2016–2020 рр. (рис. 1) дозволяє зробити висновок, що для світової торгівлі є характерними більш виражений характер зростаючої та спадаючої динаміки у порівнянні з міжнародною торгівлею України на світовому ринку, якій властива відносна стабільність в обсягах експортно-імпортних операцій. Крім того, можемо стверджувати, що вплив пандемії COVID-19 на обсяги торговельної діяльності як в Україні, так і у світі був приблизно однаковий, про що свідчить зменшення у 2020 р. порівняно із 2019 р. обсягів торговельних операцій у світовому масштабі на рівні 8,3%, в Україні – 9,5%. Також спостерігається збереження загальносвітових тенденцій у змінах структури торгівлі України.

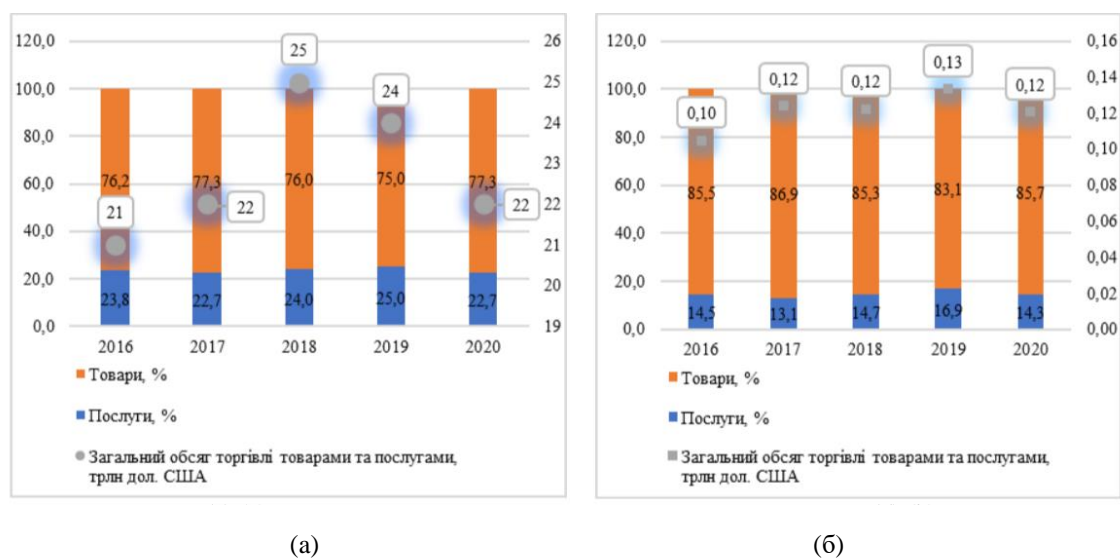

Рисунок 1. Динаміка та структура світової (а) та української (б) міжнародної торгівлі товарами і послугами

Figure 1. Dynamics and structure of the world (a) and Ukrainian (b) international trade in goods and services

Джерело: розраховано та складено за [2, 3].

Особливе значення міжнародна торгівля має сьогодні, в умовах пандемії, з огляду на її значення для підтримки відновлення світової економіки. Повільні темпи зростання, що характерні для країн із низьким рівнем вакцинації, а також таких, що мають найменший фіскальний простір для підтримки бізнесу та домогосподарств, а отже, продовжують вводити жорсткі обмеження, знижують економічну активність. «Неоднакові можливості держав в отриманні вакцин, на думку Генерального директора СОТ Нгозі Оконджо-Івеали (Ngozi Okonjo-Iweala), посилюють економічну дивергенцію між регіонами..., зупиняючи прогрес у сфері охорони здоров'я та економіки, які було досягнуто» [4].

Важливим структуро-перетворюючим чинником розвитку економіки України в усіх її сферах, включаючи міжнародну торгівлю товарами і послугами, виступають сьогодні процеси цифровізації, активне впровадження яких пришвидшується ризиками глобальної пандемії COVID-19. Адже архаїчність торговельних процесів (їх оформлення на паперових носіях) призвела до проблем у здійсненні міжнародних бізнес-операцій під час карантину. Тривалість пандемії та потенційна неможливість її подолання у найближчій перспективі вимагає термінової цифровізації діяльності торговельних компаній, зокрема найменших, які найбільше постраждали від сьогоднішньої кризи [5, с.658]. Діджиталізація мікро, малих та середніх підприємств (далі – ММСП), які відіграють основну роль у забезпеченні товарами та послугами в усьому світі (частка ММСП у світі складає 95%, забезпечуючи 60% світової зайнятості), має важливе значення для їх розвитку та забезпечення доступу до фінансування, включаючи фінансування торгівлі [6].

Сучасні інформаційні технології докорінно змінюють умови міжнародної торгівлі, руйнуючи монопольний доступ на міжнародний ринок товарів і послуг великих компаній та створюючи рівні можливості для здійснення міжнародних торговельних операцій, у т.ч. ММСП (можливості обмежені тільки інтерфейсом магазину (потенційний покупець повинен розуміти його мову), технічною можливістю внести оплату, наявністю доступу служби доставки цього магазину до місця розташування клієнта). Однак найбільший вплив цифрових технологій полягає у зниженні торговельних витрат, зміні структури торгівлі (збільшення торгівлі послугами), складності та довжини глобальних ланцюгів вартості [7].

Не зважаючи на лібералізацію взаємного доступу до ринків та створення зони вільної торгівлі (далі – ЗВТ) з ЄС, реальна практика реалізації Угоди про асоціацію упродовж 2015–2020 рр. виявила дуже незначний вплив євроінтеграційних заходів на пришвидшення технологічного прогресу в українській економіці [8]. Більше того, ЗВТ з ЄС навіть не стала системним чинником розвитку зовнішньоекономічної діяльності, зокрема у контексті покращення структури експорту (збільшення частки експорту високотехнологічної продукції та продукції з високою доданою вартістю) й зростання конкурентоспроможності вітчизняних товарів та послуг на міжнародному ринку.

Незважаючи на те, що ЄС залишається найбільшим торговельним партнером України, обсяги експорту товарів до країн ЄС у 2020 р. порівняно з 2019 р. зменшилися на 10,3% (рис. 2). Натомість експорт товарів до Китаю зріс майже в 2 рази. Загалом, зростання експорту товарів з України у 2020 р. порівняно з 2019 р. відбулося до країн Азії на 19,9%, Австралії та Океанії – 13,8%, Америки – 5,5% [9]. Отже, можемо стверджувати про посилення азійського та американського напрямів у географічній структурі експорту товарів з України у пандемічному 2020 році.

Рисунок 2. Основні торговельні партнери України в експорті товарів

Figure 2. The main trade partners of Ukraine in the export of goods

Джерело: побудовано за [9, 10].

Зовнішньоторговельний оборот з країнами ЄС у 2020 р. порівняно з 2019 р. зменшився на 7,6%. У розрізі експортно-імпортних операцій також спостерігаємо зменшення: у 2020 р. експорт товарів і послуг до ЄС зменшився на 8,6% порівняно з попереднім роком, а імпорт – на 6,8% [9].

Серед регіонів України (рис. 3) лідерами за часткою експорту товарів до ЄС є м. Київ, Дніпропетровська, Донецька та Львівська області. Водночас саме в цих регіонах України (за винятком Львівської обл.) внаслідок ризиків пандемії, зокрема порушення торговельно-економічних потоків та ланцюгів постачань, спостерігаємо зменшення експорту товарів у 2020 р. порівняно із 2019 р.

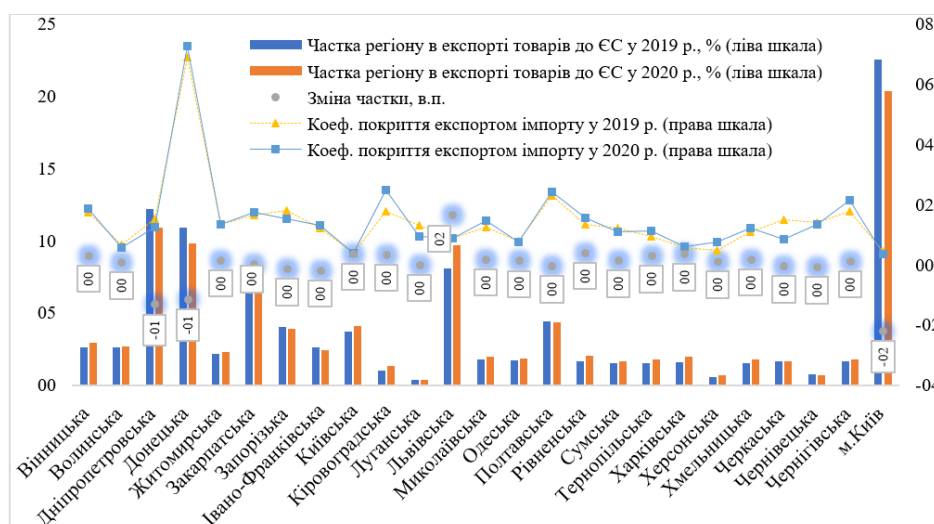

Рисунок 3. Зовнішня торгівля товарами з країнами ЄС за регіонами

Figure 3. Foreign trade in goods with EU countries by regions

Джерело: розраховано та побудовано за [3].

Натомість географічна близькість Львівської області до країн-членів ЄС стала фактором сприяння торговельній діяльності у пандемічних умовах розвитку міжнародної товарної торгівлі, забезпечивши збільшення частки Львівської обл. на 1,7 в. п., що є найбільшим показником серед усіх регіонів України. На відміну від товарної торгівлі частка експорту послуг з України до ЄС у 2020 р. порівняно з 2019 р. суттєво збільшилася (на 10,1%), незважаючи на обмеження внаслідок пандемії, зокрема за рахунок активізації експортної діяльності з України у 2020 р. до таких країн ЄС, як Німеччина, Велика Британія, Польща та Кіпр (рис. 4).

Водночас обсяги експорту послуг з України до ЄС у пандемічному 2020 р. залишилися на рівні 2019 р., не зважаючи на загальне зменшення обсягів експорту у сфері послуг на 26,3%. Зазначимо також, що більш ніж на половину Україна скоротила у 2020 р. обсяги експорту послуг до Російської Федерації, а її частка в загальному обсязі експорту послуг з нашої держави суттєво зменшилася (див. рис. 4). Таким чином, у пандемічному 2020 році в географічній структурі експорту послуг з України спостерігалось посилення європейського та американського напрямів.

У міжнародній торгівлі послугами лідерами за часткою експорту послуг до ЄС є м. Київ, Львівська, Закарпатська та Одеська області, причому частка м. Києва у 2020 р. порівняно із 2019 р. зросла майже на 5 в. п., а Львівської обл. на 0,9 в. п. (рис. 5).

Рисунок 4. Основні торговельні партнери України в експорті послуг

Figure 4. The main trade partners of Ukraine in the export of services

Джерело: побудовано за [9, 10].

Вищезазначені тенденції підтверджуються динамікою індексу євроінтеграційного економічного поступу регіонів України (рис. 6), для розрахунків якого використано 15 індикаторів глибини торговельно-економічних зв'язків регіону з ЄС та 6 індикаторів рівня інституційної підтримки, яку обласні державні адміністрації забезпечували для зближення економіки області з ЄС [11].

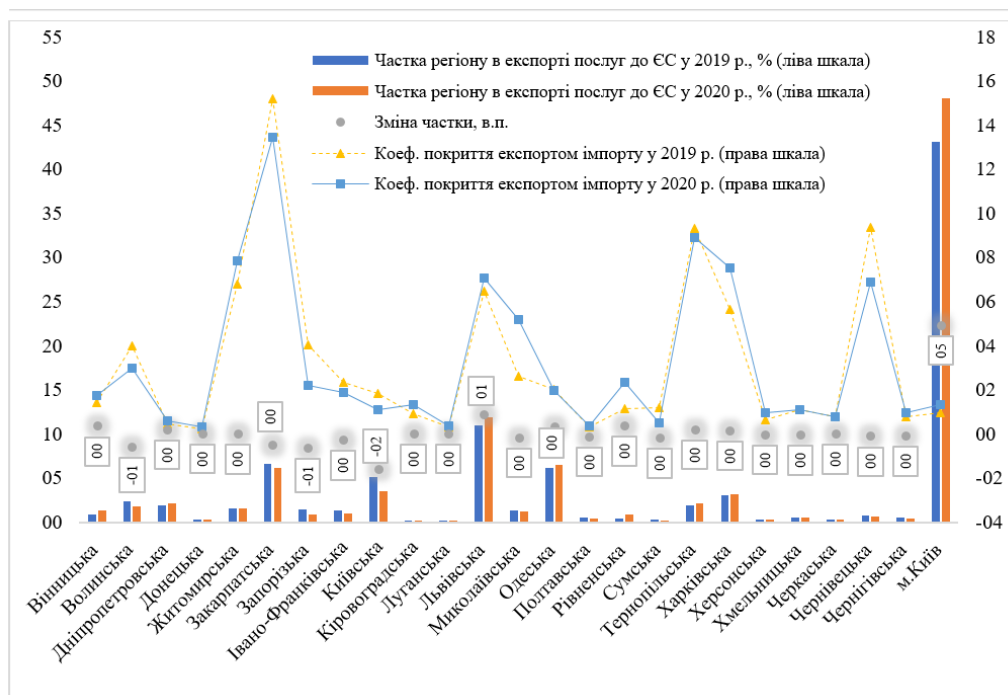

Рисунок 5. Зовнішня торгівля послугами з країнами ЄС за регіонами

Figure 5. Foreign trade in services with EU countries by regions

Джерело: розраховано та побудовано за [3].

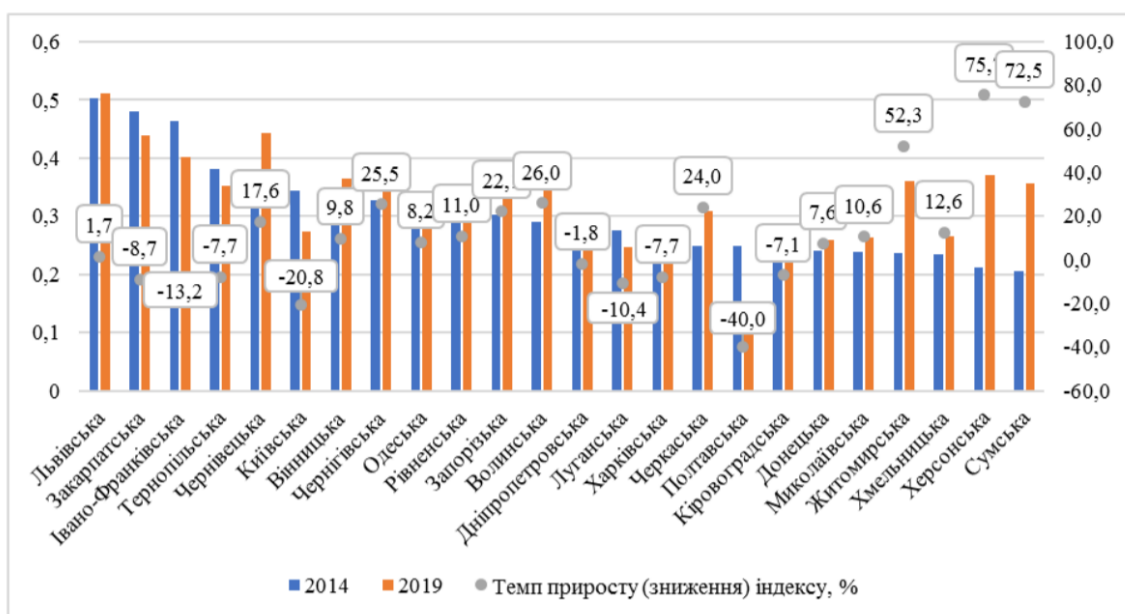

Рисунок 6. Індекс євроінтеграційного економічного поступу регіонів України та його зміна за період 2014–2019 рр.

Figure 6. Index of European integration economic progress of the regions of Ukraine and its change for the period 2014–2019

Джерело: розраховано та побудовано за [11].

Найвищий рівень інтеграції до ЄС за аналізовані роки спостерігаємо в областях Західного регіону України (Львівській, Закарпатській, Івано-Франківській, Тернопільській та Чернівецькій). У десятку лідерів за даним показником також входить Одеська обл., одна з лідерів за часткою експорту послуг до ЄС. Зазначимо також, що Львівська обл. є найбільш інтегрованою до ЄС відповідно до ІЄП, лідером (за винятком м. Києва) за часткою експорту послуг до ЄС та показала найбільше зростання частки експорту у сфері товарної торгівлі, незважаючи на пандемію covid-19.

Однак сьогодні внаслідок повномасштабної війни Україна лише за один місяць втратила половину своєї експортної потужності: за офіційними даними протягом березня 2022 р. було експортовано продукції на 2,7 млрд дол США, що вдвічі менше, ніж у лютому 2022 р. [12]. Основними причинами скорочення експорту стали: руйнування складів, виробництв, замороження виробництв, а також блокування основних портів, оскільки лівова частка українського експорту здійснювалася саме через морські порти Миколаєва, Одеси та Маріуполя. Блокування портів є сьогодні ключовою проблемою скорочення експортної діяльності нашої держави, яка вимагає серйозної роботи над відновленням логістики та забезпеченням каналів постачання вантажів через західний кордон України в порти Румунії, Польщі або Німеччини залізничним та автомобільним транспортом.

Щодо обсягів експорту сільськогосподарської продукції як найсуттєвішої складової вітчизняного товарного експорту (у 2020 р. питома вага продукції АПК та харчової промисловості складала 45,1%), то експорт кукурудзи, сої, соняшникової олії, пшениці зменшився у березні 2022 р. у 4 рази порівняно із попереднім місяцем (довоєнним періодом) [12]. У подальшому фактором зменшення експортних можливостей України може стати те, що в умовах війни вітчизняний агросектор зменшує посівні площі експортоорієнтованих культур (зокрема, соняшнику та кукурудзи) на користь культур продовольчих (гороху, ячменю, вівса) для внутрішнього споживання. Крім того, внаслідок повномасштабного вторгнення Росії площі посівів в Україні можуть скоротитися на 30%, що негативно відобразиться не тільки на експортному потенціалі нашої держави, але й суттєво вплине на продовольчу безпеку країн, які імпортували українську аграрну продукцію, найперше країн Північної Африки, Близького Сходу, Південно-Східної Азії [13]. Ситуація може також ускладнитися через свідоме знищення агресором вітчизняних зернохосовищ та елеваторів, що ставить під загрозу перспективи складування озимих зернових врожаю 2022 року. Відтак, у разі подальшої ескалації конфлікту, економічні втрати, у т.ч. в експортній діяльності України та її регіонів, можуть мати ще більш руйнівний вплив, ніж сьогодні.

Висновки. Основними глобалізаційними чинниками, які сьогодні й протягом останніх років визначають тенденції у міжнародній торгівлі України, є пандемія covid-19, зона вільної торгівлі з ЄС та війна Росії проти України. Пандемія коронавірусу пришвидшила впровадження технологічних змін у міжнародній торгівлі товарами та послугами, руйнуючи монопольний доступ на міжнародний ринок великих компаній та створюючи рівні можливості для здійснення міжнародних торговельних операцій, у т.ч. мікро, малих та середніх підприємств. Довоєнна співпраця України з ЄС у рамках зони вільної торгівлі суттєво не вплинула на покращення структури вітчизняного експорту, зокрема щодо збільшення частки експорту високотехнологічної продукції та продукції з високою доданою вартістю. Більше того, у пандемічному 2020 році в географічній структурі експорту товарів з України спостерігалось посилення азійського та американського напрямів торгівлі. Водночас у сучасних умовах військової агресії Росії Україну найближчим часом чекають значні зміни в напрямі євроінтеграції – отримання статусу кандидата на вступ до ЄС, що забезпечить нашій державі доступ до величезного обсягу допомоги, яка так необхідна сьогодні в умовах значних бюджетних, інфраст-

руктурних, соціальних та інших втрат. Адже внаслідок повномасштабної війни Росії проти України експорт з України лише за місяць скоротився вдвічі. Відтак, у разі подальшої ескалації конфлікту втрати для вітчизняної економіки та її зовнішньо-економічної складової можуть бути ще масштабнішими, а період відновлення – складний, довготривалий та непрогнозований.

Conclusions. Thus, the main globalizing factors determining the trends in Ukraine's international trade today and in recent years are COVID-19 pandemic, free trade zone with the EU and Russia's war against Ukraine. Coronavirus pandemic has accelerated technological change in international trade in goods and services. This manifested itself in the destruction of monopoly access to the international market of large companies and the creation of equal opportunities for international trade operations, including micro, small and medium enterprises. Ukraine's pre-war cooperation with the EU within the free trade zone did not significantly improve the structure of domestic exports, in particular, regarding to the share of exports of high-tech and high value-added products. Moreover, an increase in Asian and American trade in the geographical structure of exports of goods from Ukraine was observed during pandemic 2020. At the same time, in the current conditions of Russia's military aggression, Ukraine will soon face such significant changes in the direction of European integration as obtaining the status of EU membership candidate. This will provide our state with access to the huge amount of aid that is so necessary today in the face of significant budgetary, infrastructural, social and other losses. As a result of Russia's full-scale war against Ukraine, exports from Ukraine have halved in just one month. Thus, in the event of further escalation of the conflict, the losses for the domestic economy and its foreign economic component can be greater, and the recovery period can be difficult, long-lasting and unpredictable.

Список використаної літератури

1. Калюжна Н. Г., Ковтун Т. К. Критичні чинники та перспективи відновлення світової економіки в умовах глобальної рецесії COVID-19. *Бізнес Інформ*. 2020. № 12. С. 39–46. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-39-46>.
2. Highlights of world trade in 2020 and the impact of COVID-19. Chapter II. URL: https://www.wto.org/english/res_e/status_e/wts2021_e/wts2021chapter02_e.pdf.
3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Frequently asked questions: The WTO and COVID-19. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/faqcovid19_e.htm.
5. Жабинець О. Й. Цифровізація міжнародної торгівлі в контексті співпраці України з ЄС. Управління та адміністрування в умовах протидії гібридним загрозам національній безпеці: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (07 грудня 2021р.). Київ: ДУІТ, ХНУРЕ. 2021. С. 658–660. URL: <https://philarchive.org/archive/МАК-14>.
6. Accelerating trade digitalization to support MSME financing. March, 2021. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/tradedigitaltomsmes_e.pdf.
7. World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr18_e.htm.
8. Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики. Центр Разумкова. Київ. 2020. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf.
9. Довідка «Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2020 році». URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=76438c62-5e54-4931-ad98-7fe59d004a2a&title=ZovnishniaTorgivliaUkrainiTovaramiTaPoslugamiU2020-Rotsi&isSpecial=true>.
10. Довідка «Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2019 році». URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=30d3074d-6882-4aac-bc4f-f4af8a30b221&title=DovidkazovnishniaTorgivliaUkrainiTovaramiTaPoslugamiU2019-Rotsi>.
11. Індекс євроінтеграційного економічного поступу регіонів України 2014–2019. URL: <https://ndo.lg.ua/filereader/index/4080/f74611accaab2f33ec65e731c63b243b>.
12. За місяць війни експорт продукції з України скоротився вдвічі. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/ekonomika/20220402-za-misyacz-vijny-eksport-produkcziyi-z-ukrayiny-skorotyvsya-udvichi-minekonomiky/>.
13. Посівна в умовах війни: на Харківщині засіяли вже 2,5 тис. га. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/posivna-v-umovah-vijni-posiyali-150-tisyach-gektariv-yarovih-kultur-novini-ukrajini-50228337.html>.

References

1. Kalyuzhna N. H., Kovtun T. K. Krytychni chynnyky ta perspektyvy vidnovlennya svitovoyi ekonomiky v umovakh hlobal'noyi retsesiyi COVID-19. *Biznes Inform.* 2020. No. 12. P. 39–46. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-39-46>.
2. Highlights of world trade in 2020 and the impact of COVID-19. Chapter II. URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2021_e/wts2021chapter02_e.pdf.
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Frequently asked questions: The WTO and COVID-19. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/covid19_e/faqcovid19_e.htm.
5. Zhabynets' O. Y. Tsyfrovizatsiya mizhnarodnoyi torhivli v konteksti spivpratsi Ukrainy z YES. Upravlinnya ta administruvannya v umovakh protydyi hibrydnym zahrozam natsional'niy bezpetsi: materialy II Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (07 hrudnya 2021r.). Kyiv: DUIT, KHNURE. 2021. P. 658–660. URL: <https://philarchive.org/archive/MAK-14>.
6. Accelerating trade digitalization to support MSME financing. March, 2021. URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/tradedigitaltomsms_e.pdf.
7. World Trade Organization. URL: https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtr18_e.htm.
8. Sektoral'na intehratsiya Ukrainy do YES: peredumovy, perspektyvy, vyklyky. Tsentr Razumkova. Kyiv. 2020. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf.
9. Dovidka “Zovnishnya torhivlya Ukrainy tovaramy ta posluhamy u 2020 rotsi”. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=76438c62-5e54-4931-ad98-7fe59d004a2a&title=ZovnishniaTorgivliaUkrainiTovaramiTaPoslugamiU2020-Rotsi&isSpecial=true>
10. Dovidka “Zovnishnya torhivlya Ukrainy tovaramy ta posluhamy u 2019 rotsi”. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=30d3074d-6882-4aac-bc4f-f4af8a30b221&title=DovidkazovnishniaTorgivliaUkrainiTovaramiTaPoslugamiU2019-Rotsi>
11. Indeks yevrointehratsiynoho ekonomichnoho postupu rehioniv Ukrainy 2014–2019. URL: <https://ndo.lg.ua/filereader/index/4080/f74611accaab2f33ec65e731c63b243b>.
12. Za misyats' viyny eksport produktsiyi z Ukrainy skorotyvsya vdvichi. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/ekonomika/20220402-za-misyacz-vijny-eksport-produktsiyi-z-ukrainy-skorotyvsya-vdvichi-minekonomiky/>.
13. Posivna v umovakh viyny: na Kharkivshchyni zasiyaly vzhe 2,5 tys. ha. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/posivna-v-umovah-viyni-posiyali-150-tisyach-gektariv-yarovih-kultur-novini-ukrajini-50228337.html>.